

A person wearing a dark, long coat is walking away from the viewer down a long, straight road that stretches into the distance. The road is flanked by fields of tall grass or reeds. The atmosphere is misty and ethereal, with a soft, hazy light. The top of the image shows the dark, silhouetted branches of trees against a lighter sky.

KARIN FOSSUM

DE
FLUISTERAAR

LITERAIRE THRILLER

Karin Fossum

DE FLUISTERAAR

Literaire thriller

Uit het Noors vertaald door Lucy Pijtersen

*Aan
De heer Ernest Comélieu,
Rechter-commissaris,
Rue de Seine 32 bis
75006 Parijs*

Edelachtbare,

Ik zou willen dat één man, één enkele, mij begrijpt. Ik zou graag zien dat u die man bent.

Wij hebben samen lange uren doorgebracht, in de weken van het onderzoek. Maar toen was het te vroeg. U was een rechter, u was mijn rechter, en het zou hebben geleken of ik probeerde mezelf te rechtvaardigen. U weet nu dat het daar niet om gaat, wel?

GEORGES SIMENON: *Brief aan mijn rechter*

Mooi was ze niet en dat wist ze zelf ook wel, ze liep zoals alle schuchtere vrouwen doen, voorzichtig voortstappend met een verontschuldigende blik in de ogen. Zonder de wens om plaats in te nemen, zonder de hoop om indruk te maken of zelfs maar geloofd te worden, of om in wat voor opzicht dan ook serieus genomen te worden. Ruim veertig jaar lang had de spiegel het haar ingewreven dat ze geen schoonheid was en ze had haar hoofd gebogen en het feit geaccepteerd. Als de wind een vonk had meegevoerd, had haar haar waarschijnlijk vlam gevat, het was droog als hooi en zij zag bleek als papier. Ze droeg een nylon werkjas met grote, diepe zakken waar absoluut niets in zat omdat die grondig waren doorzocht en geleegd. Op het borstzakje, dat zich ter hoogte van haar hart bevond, zat een rood met groen geborduurd logo waarop met grote letters het woord EUROPRIS te lezen was. Haar witte hals werd ontsierd door een lelijk litteken van een wond die slecht was geheeld. Ze was erg mager, wellicht anemisch, ze had rood haar en sproeten. Maar ondanks haar kleurloosheid stroomde er wel degelijk bloed door haar aderen, vooral op dit moment, nu ze voor hem stond om tekst en uitleg te geven. Met haar handen weggestopt in de nauwgezet onderzochte jaszakken. Ze wachtte op toestemming

om te gaan zitten, ze durfde geen initiatief te nemen. Sejer had jarenlang talloze mensen ondervraagd, maar niemand zoals zij.

Zorgvuldig schoof hij de stoel bij, de poten mochten niet over de vloer schrapen en iemand storen. Ze was nooit eerder met justitie in aanraking geweest, ze mocht hem niet irriteren, provoceren of zijn woede opwekken. Opeens zag ze de hond van de hoofdinspecteur, die bij het raam lag en nu overeind kwam en naar haar toe liep. Frank Robert, een kleine, dikke sharpei, was met al zijn rimpels en plooiën een charmant schepsel, alsof hij een te grote jas droeg, net als zijzelf. De hond ging op zijn achterpoten staan en legde zijn zware kop in haar schoot. Zijn ogen, die in de plooiën maar nauwelijks te zien waren, ontroerden haar onmiddellijk, en eventjes was ze de ernst van de situatie vergeten. Haar blik lichtte op met een sprankje vreugde. Ook haar ogen waren kleurloos, de iris was licht als water en haar wenkbrauwen, dun als marterhaar, waren nauwelijks zichtbaar. Een hond had ze daar niet verwacht en al helemaal geen exemplaar dat op die manier naar haar toe kwam, vol overgave en zonder reserve. Ze was er niet aan gewend dat haar aanwezigheid enthousiasme opwekte, niet bij mensen of bij dieren. Als rasechte flikflooiër bleef Frank op de groene jas van Europris staan kwijlen. Toen ze ophield hem te aaien, legde hij een poot op haar schoot en hoopte op meer.

‘Frank’, zei Sejer. ‘Hou op, ga liggen.’

De hond drentelde terug naar zijn plaats, een dekbed dat hij zodanig met zijn poten had bewerkt dat het iets van een nest weg had. De vele kilo’s overgewicht maakten hem traag en elk bevel van zijn baas werd zorgvuldig geïnterpreteerd en beoordeeld voordat hij er gehoor aan gaf, en kostte dus

tijd. Bovendien was hij al op leeftijd. Zicht, gehoor en soepelheid waren merkbaar afgenomen.

‘Laten we elkaar tutoyeren’, zei de hoofdinspecteur. ‘Ik ben Konrad.’

Hij stak zijn hand uit.

‘Ragna’, fluisterde ze. ‘Riegel.’

‘Zoals de chocoladerepen’, zei Sejer met een glimlach. ‘Die vond ik zo lekker toen ik klein was, en ze kostten maar dertig øre. Iedereen kon zich een Riegel veroorloven.’

Hij had de woorden nog niet uitgesproken of hij beseftte wat hij had gezegd, maar ze moest glimlachen en het ijs was gebroken.

Haar hand, smal en wit, lag een ogenblik in de zijne. Hij merkte de krachteloosheid op, de bescheiden handdruk was warm en droog, maar ze vertoonde geen teken van angst, ook al sloeg ze snel haar blik neer. De handdruk was de eerste stap naar wat niet te vermijden was. Alles wat besproken moest worden, uitgelegd en begrepen.

Stiekem nam ze hem op. Hij deed haar denken aan oud houtwerk of aan boomstammen in een rivier, iets zwaars en drijvends. Hij was een stuk ouder dan zij, lang en grijs. Gekleed in een eenvoudig overhemd met een donkerblauwe stropdas. Op de stropdas prijkte een geborduurde kers met groene blaadjes. Die kwam niet uit de fabriek, dacht Ragna, iemand, waarschijnlijk een vrouw, had zich met naald en draad uitgesloofd om hem dit kleine vruchtje te geven als blijk van liefde.

‘Nu ga je natuurlijk werken aan een vertrouwensband tussen ons’, fluisterde ze. ‘Met geen woord noem je waarom ik hier zit, daar blijf je een hele tijd over zwijgen. Langzaam warm je me op, tot ik als een maiskorrel in de pan openplof en mijn binnenkant naar buiten puilt.’

‘Vertrouwen zou fijn zijn’, zei Sejer. ‘Zou je dat willen?’

Ragna had geen enkele verwachting. De politie was alleen maar uit op haar bekentenis, als ze die hadden konden ze haar in staat van beschuldiging stellen en de zaak voor de rechter brengen. En zich op de volgende zaak concentreren.

‘Ja, graag’, fluisterde ze. ‘Vertrouwen zou fijn zijn.’

Hij wist dat ze geen stem had. Die was ze een paar jaar geleden kwijtgeraakt toen ze aan haar keel moest worden geopereerd, een kleine ingreep die fatale gevolgen had en haar stembanden voorgoed had verwoest. Bovendien was de wond slecht geheeld, ze had er een grof, rafelig litteken aan overgehouden dat voor iedereen zichtbaar was en nog steeds een rode kleur had. Hij dacht dat ze het misschien vaak verborg onder een sjaal of een coltrui. Nu maakte het haar niet uit. Haar naakte, beschadigde hals was een deel van haar verklaring. Maar ook al kon ze alleen fluisteren, hij kon haar prima verstaan. Ragna articuleerde beter dan de meeste mensen. Ze maakte volop gebruik van de spieren in haar gezicht, met haar tong en lippen gaf ze de woorden duidelijk vorm. Bovendien raakte Sejer snel aan de situatie gewend. Hij scherpte zijn zintuigen, las haar mond en besteedde aandacht aan haar mimiek, wat hij overigens altijd deed als hij iemand verhoorde. Juist in deze situatie waarbij hij zo zat, recht tegenover iemand die iets te vertellen had, een verhaal over angst en woede of een gevaarlijke tegenstander, over een noodzakelijk verweer, een ernstig ongeluk of vurige haat, was hij in zijn element, ondanks zijn leeftijd. Er kwam een jeugdherinnering bij hem op. Van toen de jongens op het schoolplein gingen vechten en na afloop tegen de leraar die hun een standje gaf de gebruikelijke verklaring aflegden: dat die ander was begonnen.

‘Ragna’, zei hij ernstig. ‘Je zit nu achtenveertig uur in voorarrest. Voorlopig moet je hier vier weken blijven, daarna zal

dat met nog eens vier weken worden verlengd, en daarna nog eens en nog eens. Kun je dat volhouden?’

‘Ja, hoor’, fluisterde ze.

‘Ben je in staat contact te maken met de bewakers en aan te geven wat je nodig hebt? Ook al zal je verzoek niet altijd worden ingewilligd?’

‘Ik heb niets nodig. Ik krijg eten en drinken. Ik heb mijn eigen dekbed. Net als Frank.’

Ze knikte naar de hond.

‘Hij krijgt in elk geval wat hij nodig heeft’, voegde ze eraan toe, waarmee ze op de overtollige kilo’s doelde.

Deze sneer werd met een vriendelijke glimlach geuit, misschien als een kleine vergelding voor zijn opmerking over de chocoladereep.

‘Ik weet dat je geen familie hebt,’ zei Sejer, ‘of vergis ik me?’

‘Ik heb een zoon’, fluisterde Ragna snel. ‘In Berlijn. Maar hij komt nooit thuis. Hij heeft ook niemand, hij runt daar een hotel. Hij stuurt me altijd een kerstkaart of een verjaardagskaart. Ik was nog maar zeventien toen ik hem kreeg.’

‘Hoe heet hij?’

‘Rikard Josef.’

‘En zijn vader?’

Ze schudde haar hoofd.

‘Waarom komt je zoon nooit thuis?’

Ze haalde haar smalle schouders op en wendde haar blik af. Sejer zette de afwezige zoon apart als een stuk bagage dat hij voorlopig niet nodig had.

Terwijl ze met elkaar praatten observeerde hij haar schuchtere verschijning. Stil en stijf zat ze op haar stoel, bijna alsof ze wachtte op een bevel, duidelijk onder de indruk van de autoriteit die hij vertegenwoordigde. Toch wist hij dat ze naarmate de tijd verstreek, na een paar uur of een

paar dagen, langzaam zou ontdooien. Ze zou gaan bewegen, haar handen gebruiken, van houding veranderen, voorover leunen of juist achterover, hij had het eerder gezien. Maar niet zoals de opstandigen of de agressievelingen die hij vaak tegenover zich had gehad. Die zaten meestal over de tafel gebogen en zetten hun woorden kracht bij met een gebalde vuist, of ze rammelden met hun stoel om maar zo veel mogelijk lawaai te maken. Sommigen liepen stampend door het vertrek, vloekend en tierend, terwijl ze de woorden uitschreeuwden die hij zo vaak op het schoolplein had gehoord: Hij is begonnen!

Ragna kon nooit haar stem verheffen. Die wetenschap had haar een stoïcijnse kalmte gegeven die haar op haar plaats hield, of misschien wel gevangen. Het valt niet mee om uit je vel te springen als je niet kunt schreeuwen. Zij hoort hier niet, dacht hij, ze heeft alles op orde. Een oud huis aan de Kirkelina dat ze van haar ouders heeft geërfd. Een baan en aardige collega's. Weliswaar verdiende ze niet veel, maar ze was alleen en hoefde geen hypotheek te betalen. Evenmin leek ze een vrouw met dure gewoontes en dat ze drugs gebruikte was onwaarschijnlijk. Toch zat ze op de stoel tegenover hem.

'Heb je een geluidsopname van je stem uit de tijd dat je nog kon praten?' vroeg hij.

De waterblauwe ogen werden groot van verbazing. Nog nooit had iemand haar dat gevraagd, helemaal niemand. Ze dacht snel na, zo voelde het kennelijk als een vrouw over haar overleden kind mocht praten. Over een dood kind praten, de rest van haar leven, tegen een persoon die niet bang was om het verdriet nieuw leven in te blazen.

'Waarom vraag je dat?' fluisterde ze. De vraag deed haar goed en haar wangen kleurden rood.

‘Ik ben gewoon nieuwsgierig’, antwoordde Sejer. ‘Als je een opname had, zou ik vragen of ik die mocht horen. Ik probeer me voor te stellen hoe je praatte toen je dat nog kon.’

‘Er is geen opname’, antwoordde Ragna. ‘Maar iedereen zei dat het klonk alsof ik een jong meisje was. Als er een onbekende belde, een verkoper bijvoorbeeld, en ik opnam en mijn naam zei, Ragna Riegel, werd er steevast gevraagd: “Is je vader of moeder ook thuis?” Dat vond ik elke keer weer even grappig. Geleidelijk aan begon ik er een spelletje van te maken. Mensen in verlegenheid brengen door te zeggen dat ik al bijna veertig was, dat ik de enige in huis was en dat mijn ouders niet meer leefden.’

‘Grappig’, zei Sejer. ‘Nu kun je alleen maar fluisteren. Breng je nog steeds mensen in verlegenheid als ze bellen?’

‘Ik neem niet op als ik het nummer op de display niet herken. Als het belangrijk is, bellen ze wel terug, denk ik dan. Als ik een sms krijg, reageer ik wel. Of als ik een mail krijg. Maar ik krijg niet veel mail. Alleen reclame.’

‘Als er iemand bij je aanbelt, doe je dan open?’

Het flitste alsof de bliksem tussen hen insloeg, bij de gedachte aan wat er was gebeurd.

‘Meestal wel’, fluisterde ze met haar ogen naar de vloer gericht. ‘Ik ben er goed in geworden om te knikken en te glimlachen of mijn hoofd te schudden, of ik gebruik mijn handen. Als het niet belangrijk is, en dat is het toch nooit, doe ik snel de deur weer dicht. Iedereen wil iets verkopen. Maar als het een kind is dat geld voor het een of ander inzamelt, loop ik zonder iets te zeggen weer naar binnen om wat kleingeld te halen. En ik zwaai bij het weggaan. Ik kan op verschillende manieren zwaaien,’ fluisterde ze, ‘vriendelijk of afwijzend. Ik kan mensen wegzuiven alsof het insecten zijn. Of mijn hand ophouden als een stopbord.’

Ze hief haar hand op en deed het voor.

‘Hoe red je je als je onder de mensen bent?’

‘Niet zo goed,’ gaf ze toe, ‘dat kun je je wel voorstellen. Ik ga niet zo vaak het huis uit, het verkeer maakt te veel lawaai. In bijna alle winkels klinkt muziek. Een roltrap of een lift is al genoeg. Als ik dan iemand tegenkom die met me wil praten, schiet ik tekort. Het kan iemand zijn die de weg vraagt, maar ik weet dat ze mijn antwoord toch niet kunnen horen en omdat ik bang ben om afwijzend of onwillig over te komen, of misschien arrogant, vermijd ik zulke situaties zo veel mogelijk. Toch moet ik af en toe naar buiten. Ik moet eten hebben, boodschappen doen. Maar de burens weten hoe het zit en ik koop bijna alles in dezelfde winkel.’

‘En je collega’s op het werk? Bij Europris?’

‘Die hebben geen problemen om mij te verstaan, ze zijn eraan gewend en hebben de techniek onder de knie. Maar uiteraard moeten we wel met het gezicht naar elkaar toe staan. Jij went er ook wel aan,’ fluisterde ze, ‘maar ik zie dat het je moeite kost. Die moeite van jou is voor mij een last die ik moet dragen. Ik val anderen niet met mezelf lastig tenzij het nodig is. En nu is het nodig.’

‘Maar er komen veel klanten in de winkel,’ zei Sejer.

‘Ik los de problemen een voor een op,’ fluisterde ze. ‘Ik knik, glimlach en wijs.’

Weer boog ze haar hoofd. Een signaal dat de bal bij hem lag. Hij vroeg zich af of ze misschien zelf een uitzonderlijk goed gehoor had ontwikkeld, net zoals mensen die slechthorend waren luid en duidelijk hadden leren spreken. Hij vroeg het niet. Nog steeds verbaasde het hem dat ze daar zat, dat uitgerkend deze vrouw in deze situatie was beland. Ze was echt zo mager als een lat en bovendien nauwelijks verstaanbaar. Hij kon haar handen niet zien, die hield ze in haar schoot

verborgen. Hoeveel kan ze tillen, dacht hij, hoe hard kan ze lopen, hoe hard kan ze slaan? Iedereen gebruikt het wapen dat voor het grijpen ligt. Recht tegenover elkaar, zoals we nu zitten, alleen zij en ik, dat geeft de beste uitgangspositie om achter de waarheid te komen. In dit vertrek heeft de leugen niet veel kans. Wat zei zijn oude moeder ook alweer voordat een bloedvat in haar hersenen was lekgeslagen als een fietsband en haar leven had verwoest? Immense gebieden met herinneringen waren weggevaagd, alles wat was geweest, alles wat zou komen en wat ze niet meer kon bevatten.

'Ieder mens moet op zijn minst één keer in zijn leven volledig instorten en huilend spijt betuigen.' Dat had ze gezegd. En toen stierf ze. Ragna Riegel zat tegenover hem op de stoel, enkel en alleen overeind gehouden door haar wilskracht. Zou ook zij volledig instorten en huilend spijt betuigen?

Ze werkte al een aantal jaren bij Europris. Maar geen enkele collega kende haar uit de tijd voor haar operatie en ze wisten van niets toen zij voor het eerst haar mond tegen hen opendeed. O, zeiden ze slechts en ze reageerden sympathiek. Af en toe zat ze achter de kassa of werkte in het magazijn, waar ze met een scherp mes kartonnen dozen opensneed om de goederen vervolgens in een kar naar de winkel te brengen, ze te labelen en in de schappen te leggen. Als een klant naar haar toe kwam om iets te vragen, glimlachte ze vriendelijk en liep zonder een woord te zeggen naar het schap waar het gevraagde artikel lag, wees ernaar en glimlachte nog eens. Die glimlach was haar wapen, haar zelfverdediging. Kreeg

ze toch een vraag die ze moest beantwoorden, dan fluisterde ze zo duidelijk mogelijk, terwijl ze daarna een vinger op haar mond legde om aan te geven dat ze een handicap had. De klant knikte dan meestal beleefd en liep haastig verder. Veel mensen waren vaste klant en hadden het na een tijdje door. Verschillende collega's van Ragna Riegel waren van haar leeftijd, daar was ze blij om. Met jongere collega's kon ze niet zo goed overweg, bij hen voelde ze zich niet op haar gemak. De wereld waar zij in leefden, kende ze niet, de taal die ze onderling spraken begreep ze niet. Ze gebruikten allemaal woorden waar ze de betekenis niet van kende, merkwuurde afkortingen, vaak uit het Engels. Lars, een van haar collega's die iets jonger was dan zijzelf, noemde haar altijd Ragnarok, dat wereldondergang betekende, dat vond ze wel leuk. Ze stelde het op prijs dat hij niet bang was haar voor het hoofd te stoten, dat hij nooit zijn woorden woog en dat hij soms, als het hem uitkwam, op haar gefluister reageerde met de woorden: 'Schreeuw toch niet zo tegen mij!'

Dan barstten ze allebei in lachen uit. Lars hartelijk en schaterend, zij op haar stille manier, als een kortademige hond. Ze had haar collega's als het ware het recht gegeven om haar te plagen, in zichzelf, dus. Maar dat gold niet voor buitenstaanders, voor vreemden. Omdat ze geen stem had, was ze geobsedeerd door die van anderen. Mensen moesten eens weten hoeveel ze onthulden als ze hun mond openden. Sommigen verborgen zich achter druk gekakel, anderen mompelden onverstaanbaar. Sommigen praatten zangerig, met veel melodie, anderen hadden een vlakke, uitdrukkingloze stem, weer anderen bulderden en brulden om aandacht te krijgen.

Ze werkten in ploegendienst. Van tien tot vijf of van een tot acht, het maakte haar niet uit. In het huis aan de Kirkelina

woonde niemand anders dan zichzelf, ze hoefde met niemand rekening te houden. De eenzaamheid, die haar uiteraard kwetsbaar maakte, gaf haar ook een gevoel van vrijheid en controle. Ze kwam en ging wanneer ze wilde, niemand wachtte op haar, niemand stelde vragen. Toch dacht ze dagelijks aan Rikard Josef, ze vond het fijn dat ze ervaren had hoe het was om een kind te hebben, ze vond het fijn dat ze geen buitenstaander was als de anderen het over hun kinderen hadden, wat ze voortdurend deden.

Weliswaar had ze niet veel te vertellen over haar eigen zoon. Het weinige dat ze wist, had ze allang verteld, maar ze herhaalde het graag. Of ze maakte het een beetje mooier en overdreef om het gesprek langer te laten duren. Op haar manier was ze trots op hem, ook al had hij bijna alle banden tussen hen verbroken. Nooit een brief, nooit een telefoontje, nooit een bezoekje. Alleen de gebruikelijke kerstkaart in december en af en toe een kaart voor haar verjaardag in het voorjaar. Een keer kreeg ze een kaart van hem uit Pattaya, waar hij op vakantie was. In zijn eentje, dacht ze, er stond geen andere naam bij. Maar het was geweldig om haar collega's te kunnen vertellen dat hij in Berlijn een hotel runde dat Dormero heette en op TripAdvisor vijf sterren scoorde. Zelf was ze er nog niet geweest, hij had haar nooit uitgenodigd, maar op internet had ze er foto's van gezien. Vaak, als ze hem erg miste, kon ze de hele avond zitten dromen terwijl ze de foto's van de zalen, de suites en het restaurant bekeek. De grote, open receptie met kroonluchters, de bar met de diepe stoelen. Als ze eerlijk tegen zichzelf moest zijn, was dit haar grote droom: op het vliegtuig naar Berlijn stappen om in de aankomsthal begroet te worden door haar zoon, die daarna met haar naar het centrum zou rijden, wie weet in een grote Mercedes, en haar een rondleiding gaf door zijn

levenswerk. Lekker eten in het mooie restaurant, overnachten in een kamer die hij speciaal voor haar had uitgekozen, misschien wel een suite. Maar dat gebeurde niet en de jaren verstreken. Niet meer dan een kaart voor haar verjaardag op 17 juni en een voor Kerstmis, met een engel of een ster en een korte, formele wens in het Duits, voorbedrukt. En zijn naam natuurlijk, of alleen zijn initialen, die hij met de hand schreef, nauwelijks leesbaar. Ze vroeg zich af of hij na al die jaren nog wel wist hoe oud ze was. Hij was nog maar zeventien toen hij bij haar wegging, vol dromen en visioenen, het had hem weinig moeite gekost om haar de rug toe te keren. Zelf was ze toen vierendertig en er waren nu al meer dan tien jaren verstreken sinds die moeilijke dag.

Stel dat ik daarheen ga, had ze weleens gedacht, en op eens met een koffer in de receptie sta om in te checken. En dan naar de directeur vraag. Na nog geen halve minuut zou hij verschijnen, natuurlijk via een deur achter de balie, waarschijnlijk in een net kostuum. Als een kosmopoliet zou hij over het tapijt aan komen lopen, met een vragende blik. Het zou een paar seconden duren voordat hij haar herkende, ze zag zijn grote ogen en opgetrokken wenkbrauwen voor zich, misschien zijn verlegenheid. Zelf zou ze staan stotteren, woorden die hij niet hoorde, en zijn verlegenheid zou nog groter worden. Hij wist niet dat ze haar stem was kwijtgeraakt, over die ramp had hij niets gehoord. Ze begreep niet precies waarom het zo tussen hen was geworden, ze had het nooit durven vragen. Maar hij was zonder meer ambitieus en avontuurlijk ingesteld. Zelf was ze dat niet. Dat hij al ruim voor zijn dertigste een leidinggevende functie had gekregen, vervulde haar met mateloze trots.

Het was voor het grootste deel haar eigen schuld, zo zag zij het. Het was niet slim geweest om op zestienjarige leeftijd

zwanger te worden van een man die ruim over de veertig was en uiteraard zelf al een gezin had dat hij absoluut niet in de steek wilde laten. Dus groeide Rikard op zonder vader. Maar wat had ze van hem gehouden en wat had ze goed voor hem gezorgd! Dag en nacht had ze met hem rondgesjouwd. Wat meisjes van haar leeftijd bezighield, interesseerde haar niet meer, zij miste niets, geen uitgaansleven, verliefdheid of jongens van haar leeftijd. Ze was alleen maar verliefd op haar zoon. Zoals hij rook, zoals hij eruitzag, dat donzige hoofdje, het vochtige mondje. Ze droomde niet over status of een groot gezin. Haar zoontje en zij, daar ging het om.

Nog tien minuten had ze dienst. Ze duwde de zware kar de winkel in, er zaten twee open kartonnen dozen in met spulletjes voor de badkamer. Onder in de kar stond een doos die Lars op een holletje had binnengebracht en waar ze nog niet in had gekeken. Ze begon de wc-borstels in een schap te zetten, ze waren van plastic, in drie verschillende kleuren, en kostten negentien kronen, op de prijs viel niets af te dingen. Eenmaal netjes gerangschikt, zo stelde ze zich met een beetje fantasie voor, waren het bloemen in een perk, rode, paarse en roze. Niet alles was van goede kwaliteit, dat wist ze. De kaarsen die ze verkochten, dropen enorm en gingen niet zo lang mee als andere, duurdere kaarsen. De koffie was bitter en slap en de doosjes bonbons vaak zo oud dat de chocola uitgedroogd en grijs was. Soms hadden de chocolaatjes lichte randen, omdat de doos aan temperatuurveranderingen was blootgesteld. Maar veel andere spullen waren prima. Plastic dozen en viltkleden, kant-en-klare gordijnen, badstoffen handdoeken, keukenspullen en gereedschap. Toen alle wc-borstels op hun plaats stonden, maakte ze de doos open waar Lars mee was komen aanzetten. Die stond op het

rek onder in de kar en ze kon het woord 'Maleisië' onderscheiden. In de doos zaten acht kleinere doosjes. Geamuseerd constateerde ze dat elk doosje een schedel van keramiek bevatte, net echt en voorzien van een kleine sokkel. Ze pakte een doosje uit en ontdekte dat er rode lampjes in de oogkassen zaten. Het doosje bevatte ook nog twee AA-batterijen, die in de sokkel moesten worden gestopt. Ze maakte het kleine luikje in de sokkel open en plaatste de batterijen, waarna de donkere oogkassen onmiddellijk oplichtten. Vervolgens zette ze de zeven resterende doosjes in het schap, met daarbovenop de schedel met de brandende ogen. Even dacht ze aan de kinderen die zo'n schedel misschien voor Kerstmis kregen en hem op hun nachtkastje zetten. In hun eentje lagen ze in het donker naar de rode ogen te staren, zoals zij nu deed. Ja, ze bleef maar naar die ogen staren, niet in staat zich ervan los te rukken. Ze hadden iets indringends. Die dingen moest ze aan Gunnhild laten zien, dan konden er samen om lachen.

Ze duwde de zware kar weer naar zijn plaats, haalde haar handtas uit de garderobe, trok haar jas aan en fluisterde 'dag' naar Gunnhild en Lars, na hen op de schedels te hebben gewezen. Met Lars en Gunnhild ging ze het meeste om. Sommigen werkten parttime of alleen in het weekend, die negeerde ze. En ze zorgde ervoor dat zij haar negeerden. Haar wereld moest klein en overzichtelijk zijn, dan had ze de controle. Om kwart over acht liep ze naar de bushalte, het was herfst en donker. In deabri stonden vier mensen te wachten, zelf bleef ze op de stoep staan met de rug naar hen toe. In de loop van de jaren had ze voor zichzelf een vaste plaats uitgezocht bij het raam op de derde rij achter de chauffeur. Als daar al iemand zat, was ze niet op haar gemak. Dan voelde ze zich verdrongen, alsof iemand anders haar

territorium was binnengegaan. Vandaag was haar plaats vrij en ze ging met een goed gevoel zitten, alsof ze een mal binnengleed die haar perfect paste.

De bus deed veertig minuten over de rit naar haar huis aan de Kerkelina. Ze vond het fijn om in de bus te zitten en door het raam te kijken. Soms, als ze moe was, zat ze met haar wang tegen het koele glas gedrukt, haar ogen gesloten. Elke keer dat de bus een straatlantaarn passeerde, flitste er iets tussen haar oogleden door. Haar gedachten dwaalden altijd vrij rond wanneer ze in beweging was, omgeven door de carrosserie van de bus die als een dikke schaal functioneerde. De tocht naar huis was haar dierbaar geworden, een gouden moment waarin ze deel uitmaakte van de wereld en het verkeer, maar desondanks beschermd was.

Toen ze uitstapte, was het donker en stil op straat. Haar huis lag op maar een paar minuten lopen, maar eerst stak ze schuin over naar de winkel van Irfan. Die was altijd open. Ze stelde zich voor dat Irfan sliep op een matras in een kamer achter de winkel en dat hij elke keer dat de bel boven de deur ging onmiddellijk overeind kwam om te helpen, overdag en 's nachts. Bij het binnengaan rinkelde de bel, ze voelde zich plechtig aangekondigd. Het rook er naar de exotische geuren van kruiden en andere lekkernijen uit Turkije, Irfans vaderland. Ze kocht rijst, thee en tomaten en dikke, zelfgemaakte pannenkoekjes die ze altijd at met kaas en ham. En vier flessen Uludaj Frutti. Als ze in de verlichte, warme winkel van Irfan Baris stond, drentelde ze langs de schappen, zo blij als een kind. Zijn winkel leek niet op Noorse winkels, het was meer een soort miniatuurmarkt, geurig en kleurrijk. In een apart schap had hij een verzameling parfumflesjes staan in felle kleuren. Soms tilde ze er een op en maakte het dopje los.